

2. Batijenko, V., 1929. 'Systema j metody pidvyshhennja kvalifikacii' fahivciv sil's'kogo gospodarstva (System and methods of professional development of agricultural specialists)', *Ukrai'ns'kyj agronom*, №10, s.60–66.

3. Dulgerova, O.M., 2006. 'Rol' kul'turno-osvitn'oi' roboty kooperacii' u pidnesenni agronomichnyh znan' seljanstva v period nepu (The role of cultural and educational work of cooperation in raising the agronomic knowledge of the peasantry during the NEP)', *Visnyk Cherkas'kogo universytetu. Serija: Istorychni nauky*, Cherkasy, Vyp.80, s.94–99.

4. Zarudnyj, S., 1927. 'Kul'turno-osvitnja robota s-g kooperacii (Cultural and educational work of agricultural cooperatives 1925–26) 1925–26 roku', *Kooperovane selo*, №13, s.79–83.

5. Ingul's'kyj, I., 1929. 'Masova agronomizacija naselennja ta i'i' perspektynyv (Mass agronomization of the population and its prospects)', *Ukrai'ns'kyj agronom*, №11, s.55–63.

6. 'Kul'turno-osvitnja robota systemy s-g kredytovoi' kooperacii' (Cultural and educational work of the system of s-g credit co-operation)', 1927. *Kooperovane selo*, №4–5, s.60–63.

7. Makarov's'kyj, O., 1929. 'Organizacija i praktyka sil's'kogospodars'kogo kredytovogo tovarystva (Organization and practice of agricultural crediting company)', H.: *Knygospilka*, 280 s.

8. Marochko, V.I., 1995. 'Ukrai'ns'ka seljans'ka kooperacija: istoryko-teoretychnyj aspekt (1861–1929 rr.) (Ukrainian Peasant Cooperation: Historical and Theoretical Aspect (1861–1929))', K.: *M. R. Kots Publishing*, 224 s.

9. Morozov, A.G., 2006. 'Vidbudova sil's'kogo gospodarstva (Reconstruction of agriculture)', *Istorija ukrai'ns'kogo seljanstva. Narysy: u 2-h t.*, K., T.2, s.26–44.

10. Morozov, A.G., 1993. 'Selo i groshi. Ukrai'ns'ka kredytna kooperacija v dobu nepu (The village and the money. Ukrainian credit cooperation in the days of the NEP)', Cherkasy: *NDITEHIM*, 275 s.

11. 'Obizhchyk NKZS za 4/XII.1926 roku №0/1054 «Pro rozpodil ta vykorystannja kreditiv 1926–27 roku po ril'nyctvu, skotarstvu, special'nyh kul'turah, borot'bi zi shkidnykamy ta agrositci (Head of the NKRS for 4 / XII.1926 №0/1054 «On the distribution and use of credits 1926–27 in the field of husbandry, cattle breeding, special crops, pest and agro-sticks) 1926. *Bjuletyn' Narodnogo komisariatu zemel'nyh sprav*, 1–7 grudnja, Ch.45, s.757–764.

12. 'Postanovy Vseukrai'ns'koi' organizacijno-instruktors'koi' narady sil's'kogospodars'koi' kooperacii' (15–21 grudnja 1927 r.) (Resolution of the All-Ukrainian Organizational and Instructional Meeting of Agricultural Cooperatives (December 15–21, 1927)', 1928. H.: *Sil's'kyj gospodar*, 95 s.

13. 'Pro plan agropropagandy Narkomzema (About the plan of agricultural propaganda of the People's Commissariat of Agriculture)', *Radjans'kyj seljanyn*, 24 grudnja 1924 r., 7 sichnja 1925 r., №18–19, s.7.

14. 'Pro formy kul'tosvitn'oi' roboty nyzovoi' s-g kooperacii' (On the forms of cultural and educational work of the grassroots agricultural cooperatives)', 1927. *Kooperovane selo*, №13, s.84.

15. 'Sil's'kyj gospodar (The farmer)', 1925, №15–16.

16. 'Sil's'kyj gospodar. Zvit za 1927/28 operacijnyj rik (1 zhovtnja 1927 r. – 1 zhovtnja 1928 r.) (The farmer. Report for 1927/28 operational year (October 1, 1927 – October 1, 1928))', 1929. H.: *Sil's'kyj gospodar*, 116 s.

17. 'Finansuvannja kooperatyvno-osvitn'oi' roboty (Financing of cooperative-educational work)', 1927. *Kooperovane selo*, №19, s.52–53.

Trenkin Yu. V., external PhD student at the Department of history and culture of Ukraine of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorij Skovoroda State Pedagogical (Ukraine, Pereiaslav-Khmelnytskyi), trenkintrenkin@ukr.net

Organizational and financial provision of agro-cultural measures of agricultural cooperatives in the era of NEP

The forms of organizational-financial support of agro-cultural measures, carried out by agricultural cooperatives in the era of NEP, were analyzed; the activity of cultural and educational funds was characterized; the main directions of activity of central and grassroots cooperative associations in raising the agronomic culture in the peasant environment were outlined, their role in the economic growth of the peasant farms of NEP era was determined. It was proved that the increase of agricultural level of agricultural production in general and of peasant farms, in particular, was effective way of tangible economic growth, significant intensification of agriculture.

Keywords: agricultural co-operation, agro-cultural events, cultural work, financial opportunities, organizational structure.

* * *

УДК 94(477)«1941/1944»

Куницький М. П.,

доктор історичних наук, доцент,
президент громадської організації
«Інформаційно-комунікаційний менеджмент
інтелектуальної власності» (Україна, Київ),
2757Mk@gmail.com

ПОДАТКИ ТА ПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ НА ТЕРЕНАХ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ МІСЦЕВОГО НАСЕЛЕННЯ (1941–1944 РР.)

Використавши широке коло архівних документів та проаналізувавши спеціальну історичну літературу, автор публікації з'ясує види податків та податкових платежів, які накладалися на місцеве населення та виробничі структури у Райхскомісаріаті «Україна» (далі – РКУ). Реконструкція видів податків та податкових платежів дозволила більш детально з'ясувати мету та завдання окупаційної політики, яка проводилася окупаційною адміністрацією РКУ щодо місцевого українського суспільства.

Автор публікації встановлює, що німецькою окупаційною адміністрацією РКУ було розроблено систему податків та податкових платежів, до якої входили: оборотний податок з продажу товарів; оборотний податок від нетоварних операцій; податок із прибутків підприємств, кооперативних підприємств, колгоспів та населення; поземельний податок; промисловий податок; прибутковий податок із заробітної плати; внесок на соціальне страхування; податок на нерухоме майно; податок із власників коней, великої рогатої худоби, човнів, автомобілів та велосипедів, собак та кішок; податок на спадщину та подароване майно; податок («податок із громадян»).

Ключові слова: податки, податкові платежі, збори, нормативно-правові акти, окупаційна адміністрація, окупаційна політика, податкові платежі, фінансові відділи, місцеві органи влади, управи, місцеве населення, Райхскомісаріат «Україна», гебітскомісаріат.

В роки гітлерівської окупації України місцеве населення було піддане нещадному економічному тиску, кінцевою метою якого стало не лише відповідне знесення місцевого соціуму, а й підготовка завойованого територіального масиву до перетворення на «життєвий простір» для «арійської» раси.

Проблема податкової політики, яка проводилася окупаційною адміністрацією РКУ в історичній науці вивчена лише частково. У комплексному та системному вимірах вона так і не знайшла свого відображення у вітчизняній та зарубіжній історіографії. Відомі лише окремі публікації О. Перехреста [1], Н. Глушенка [2], О. Гончаренка [3; 4], В. Орлика та Л. Маренець [5], О. Потильчака [6; 7; 8; 9; 10], які мають інший центральний предмет дослідження, а тому ця проблема в них практично не вирішується.

Всі види податків, які передбачалося збирати із суб'єктів оподаткування вже в перші дні окупації були чітко розмежовані між німецькими та місцевими органами влади. Податки, більші за розмірами та обсягами зазвичай надходили на рахунки німецьких установ РКУ, а от місцеві податки та збори мали лише покривати адміністративно – господарські витрати управлінських структур місцевого рівня, фінансування роботи підпорядкованих їм установ та організацій. Тому, на користь органів місцевого управління надходили порівняно невеликі обсяги податкових платежів.

Виключно німецькими нормативно-правовими актами врегульовувалися кількість, види, розміри та порядок стягнення податкових платежів. Водночас, розпорядження військових властей, яким і довелося першим зустрітися із проблемою організації збору податків, віддавалися досить загальні вказівки

щодо використання попереднього, ще радянського законодавства. Керівники військових комендатур, пропонували у разі виникнення будь-яких непорозумінь із цього приводу, звертатися безпосередньо до них [11, арк. 1–5].

Першим нормативним актом, який врегулював порядок сплати податків, визначав їх види та розміри, стало: Тимчасове розпорядження райхскомісара від 21 жовтня 1941 р. «Про побирання податків і інших грошових данин на території Райхскомісара для України». Цим розпорядженням вводилися наступні платежі: оборотний податок з продажу товарів, оборотний податок від нетоварних операцій, податок із прибутків підприємств, кооперативних підприємств, колгоспів та населення. Було також запроваджено збір на «підтримку народного здоров'я» та проведення гігієнічних заходів [12, арк. 21–23].

Розпорядженням райхскомісара від 21 березня 1942 р. вводився одноразовий податок на потреби розвитку сільських громад. Цей податок сплачували мешканці сіл, за винятком робітників радгоспів та членів їх сімей, осіб, які не досягли 16 річного віку, непрацездатних та осіб і членів їх сімей, які мали прибутки, які підлягали стягненню за прибутковим податком. Не підлягали оподаткуванню і сезонні робітники, які працювали в сільському господарстві.

Розмір цього податку становив 100 крб. із особи та у повному обсязі направлявся на банківські рахунки гебітскомісаріатів [13, арк. 72].

Генеральні комісари, використовуючи нормативну базу центрального апарату РКУ також видавали відповідні розпорядження. Для прикладу скористаємося інструктивними документами генерального комісаріату «Житомир» від 1 липня 1943 р., надрукованими у спеціальному випуску видання під назвою «Вісник Генералкомісара Житомир» №5. Цим розпорядженням встановлювався перелік податків і зборів, які передбачалося зібрати із місцевого населення, підприємств та організацій, а також порядок, механізми і засоби їх стягнення.

Одним із основних, цим розпорядженням визначався оборотний податок із продажу товарів. Предметом стягнення визначався товар, проданий виробником споживачу або заготівельній організації. Ставки цього податку, незважаючи на майже два роки окупації, визначалися за радянськими стандартами. При цьому, їх конкретні розміри у розпорядженні не називалися. Генеральний комісар обіцяв прийняти їх пізніше, вказавши, що нові тарифні ставки будуть спрощені у залежності від ступенів та розрядів предмета оподаткування.

У розпорядженні визнавалося, що торговельні підприємства «часто не надають відомостей про розміри здійсненого обороту». Тому, їх зобов'язали подавати відповідні відомості до районного фінансового відділу не пізніше 10 числа наступного місяця, а також одночасно із цим сплатити податок.

Особливий порядок стягнення цього податку було введено по окремих господарських секторах. Так, в сільськогосподарському секторі встановлювався 15% розмір сплати податку з обороту. Податок перераховувався на рахунки генерального комісаріату. А от по оподаткуванню сільськогосподарських переробних

підприємств мав з'явитися додатковий нормативний акт райхскомісаріату.

Головний фінансовий відділ генерального комісаріату, починаючи з 1 січня 1943 р. стягував податок з обороту із підприємств лісового господарства. Порядок стягнення податку із підприємств деревообробної промисловості передбачалося розробити у подальшому.

Усі споживчі кооперативні підприємства підлягали 5% податку із продажу товарів. При цьому, виняток було встановлено для печеного хліба. Оборотні кошти виручені від його продажу податком не обкладалися. Приватні підприємства, які виробляли відповідну продукцію обкладалися податком у розмірі 10%.

Особливий порядок оподаткування встановлювався для підприємств, які входили до ТОВ «Українська преса». З 1 жовтня 1942 р. встановлювався 20% розмір цього виду податку. За попередній період встановлювався 10% ставка податку. Прибутки, одержані від продажу друкованої продукції, газет – тимчасово податком не обкладалися. Так само не стягувався і податок з аптек та аптечних управлінь. Відмінялися і патентні збори за відкриття аптек. Не обкладалися цим видом податку і продаж продукції насінневих контор.

Від сплати податку звільнялися підприємства ТОВ «Українське нафтопереробне підприємство». Лише при визначенні виду продукції цього монопольного підприємства мало з'явитися відповідне розпорядження райхскомісара.

Абсолютно незрозуміло яким чином обкладалися цим видом податку підприємства цукрової промисловості. У розпорядженні було лише зазначено, що «податок із обороту стягується в централізованому порядку».

Податок із обороту не стягувався від операцій, які проводилися МТС та колгоспами. А от за операції, які проводилися власниками автотранспортних засобів доводилося сплачувати 10% ставку, власниками коней та приватними підприємствами – 5%.

Окреме місце у розпорядженні генерального комісара займало питання сплати податків від прибутків державних підприємств. Цей вид податку, як зазначалося у розпорядженні «складає один із головних прибутків». Тому йому приділялося головна увага. Сплачувався він щоквартально. Ставка податку становила 80% від прибутків державних підприємств.

Але, як і в інших нормативних актах, встановлювався «особливий порядок» стягнення по підприємствах сільськогосподарського сектору, радгоспах та інших виробничих структурах.

Так, порядок стягнення податків по сільськогосподарському сектору здійснювався виключно головним фінансовим відділом генерального комісаріату, а от по лісовому господарству і деревообробній промисловості – через гебітскомісаріати, із умовою звільнення їх від цього виду податків за 1941 та 1942 рр. Звільнялися від сплати податку і колишні радгоспи. У розпорядженні із цього приводу зазначалося: «передбачається в найближчі роки відродження не стягувати прибутків, як і в радянські часи».

Особливий порядок стягнення цього виду податку був передбачений для кінотеатрів. Оскільки вони входили в структуру ТОВ «Фільм – Україна», то податки сплачувалися їх центральним керівництвом.

Громадські господарства мали сплачувати 6% від отриманого прибутку. Оскільки усі вони користувалися

послугами банків, податок на прибутки відраховувалися безпосередньо на рахунки фінансових відділів районних управ. У тих господарствах, які в 1943 р. були ліквідовані, а їх землі передані селянам у «приватну власність» (північні райони генеральної округи), цей вид податку сплачували самі власники. У цьому випадку селяни сплачували поземельний податок.

Значну зацікавленість у генерального комісара викликав податок із прибутків громадян. Водночас, ставок розміру податку він не вказував і лише констатував, що із цього приводу ним попередньо вже було видане відповідне розпорядження.

Недоліки податкових служб, які займалися стягненням цього виду податку полягали у тому, що особи, які займалися «дрібними промислами», зазвичай, жодних бухгалтерських документів не заводили, а тому, їх прибутки оцінювалися за заниженими показниками. Фінансовим органам вказувалося на те, що вони не облікували усіх потенційних платників цього виду податку у зв'язку із чим виник «великий недобір». Тому їх зобов'язали проводити відповідну роз'яснювальну роботу та інструктувати цих осіб.

Особливий порядок стягнення прибуткового податку встановлювався для окремих категорій працівників. Так, службовці і робітники Державної дирекції шляхів сполучення, яка знаходилась у Києві, сплачували податки у «головну касу» в централізованому порядку. Державна дирекція шляхів сполучення в Мінську мала сплачувати податки на рахунки генерального комісаріату «Житомир». Окружне управління повітряного сполучення сплачувало податки на рахунки відповідних гебітскомісаріатів. Не підлягали обкладенню цим видом податку церкви. Але священники, які отримували винагороду продуктами харчування також сплачували цей податок. Для цього проводилася оцінка отриманих ними продуктів в їх грошовому еквіваленті за офіційно встановленими цінами.

Встановлювалися окремі розміри ставок податку для працівників державних господарств. Вони сплачували 2% від нарахованої заробітної плати. Натуральні виплати, які отримували ці працівники, податком не обкладалися. Від сплати податку звільнялися особи німецького походження.

Оподаткуванню підлягали прибутки отримані від квартирної та орендної плати. Для цього, при органах місцевого управління створювалися установи, які займалися експлуатацією житлового фонду і відповідно – одержували за це плату. Зазвичай це були будинкоуправління. Вони ж передавали нежитлові приміщення в оренду. Їх валові прибутки оподатковувалися ставкою в 20%. Отримані кошти перераховувалися на рахунки гебітскомісаріатів.

Особливий порядок встановлювався щодо окремих орендарів нежитлових приміщень. Від орендної плати звільнялися аптеки та установи, підпорядковані органам місцевого управління, а також німецькі владні інституції. Порядок оплати квартирної плати військовими частинами, які займали відповідні приміщення врегульовувався окремим розпорядженням.

Метою введеного податку на собак визначалося значне зменшення їх кількості із «військово-ветеринарних» міркувань. Від сплати цього податку, ніхто, навіть фольксдойче, не могли бути звільненими.

Окреме положення у цьому розпорядженні займало обкладення податками приватної власності. Для цього вводився поземельний податок. Його розмір залежав від якості землі – від 80 до 20 крб. за 1 гектар. Сплачували його особи, які не були членами громадських господарств. Особи німецького походження звільнялися від сплати цього податку.

Підприємства, які перебували у приватній власності також підлягали оподаткуванню. Для них вводився 10% податок з обороту. Сила дії розпорядження поширювалася й на ремісників, осіб «вільних професій», оскільки вони проводили торгівельні операції. Генеральний комісар вказував підлеглим на те, що вони приділяли недостатню увагу контролю за сплатою цього податку.

Водночас, для ремісників та осіб «вільних професій», які були об'єднані у кооперативи та артілі – вводився 50% промисловий податок. Від сплати податку звільнялися священники, адвокати та лікарі. Одночасно зі введенням промислового податку, особи, які сплачували патентний збір звільнялися від нього.

Обкладення осіб німецької національності та німецьких підприємств здійснювалося фінансовим відділом генерального комісаріату, куди надходили й отримані податки та збори [14, арк. 2–32].

Одним із видів податків, яким обкладалися працюючі категорії населення став прибутковий податок. Зазвичай, цей вид податку становив 10% від заробітної плати працівника [15, арк. 1]. Водночас, заробітна плата, відповідно до розрахунків місцевих управлінь обкладалася залежно від наявності утриманців у особи, яка сплачувала цей податок. Так, при заробітній платі від 150 до 160 крб., без врахування знижки на утриманців, стягувалося 4 крб. 08 коп., а за наявності 4-х і більше утриманців – 3 крб. 33 коп. Заробітна плата розміром від 901 до 1000 крб. обкладалася податком у розмірі відповідно 83 крб. 55 коп. та 61 крб. 34 коп. Заробітна плата розміром від 1001 до 2500 крб. обкладалася податком у розмірі 10% і 8%, 2051 крб. до 5000 крб. – 12% і 10%, від 5001 крб. і більше – 20% і 15% [16, арк. 137].

Деякий інший механізм нарахування податку на заробітну плату встановили місцеві управліниці у Полтаві. Так, при заробітній платі від 151 до 200 крб. із працівника стягувалося 1 крб. 20 коп. та додатково 3% від суми, яка перевищувала 150 крб. Заробітна плата від 201 до 300 крб. обкладалася податком розміром 2 крб. 70 коп. та 3,3% від суми, яка перевищувала 200 крб. Заробітна плата від 1001 крб. і вище обкладалася податком у розмірі 42 крб. та 7% на суму, яка перевищувала 1000 крб. [17].

Водночас, існували і порушення правил нарахування прибуткового податку на заробітну плату. Так, в 1942 р. згідно відомостей отримання зарплати, нарахування для працівників Полтавського педагогічного інституту здійснювалися поза врахуванням кількості їх утриманців. Для усіх працівників цієї установи нарахування на заробітну плату складало 10% [18, арк. 1, 4, 5]. А в установах шліхтера Баришівського району генеральної округи «Київ» податок на заробітну плату у I кварталі 1943 р. складав 8% [19, арк. 2].

Одночасно із прибутковим податком працюючі особи сплачували і внесок на соціальне страхування. Так, адвокат юридичної консультації м. Миколаєва, із своєї заробітної плати в 1532 крб. сплачував соціальний внесок розміром 76 крб. 60 коп. та прибутковий податок

розміром 153 крб. 20 коп. [20, арк. 69]. В окремих установах одночасно зі стягненням прибуткового податку здійснювалися відрахування і за так званім «культ збором» [21, арк. 20].

Прибутковий податок на осіб, які займалися ремісничою діяльністю та кустарним промислом становив 30%. Ці особи мали подавати до фінансового відділу районної управи відповідно декларацію та отримувати реєстраційне свідоцтво. За кожен прострочений день вони мали сплачувати 0,1% пені [22, арк. 58].

Одним із важливих джерел фінансування роботи районних, міських та сільських управ стали місцеві податки та збори, які вводилися місцевою владою за санкцією німецьких керівників. На місцеве населення було покладено обов'язок утримувати увесь управлінський персонал сільських, міських та районних управ. Для цього запроваджувався так званий районний збір. Районні управлінські видатки збиралися відповідно до розпорядження райхскомісара [23, арк. 58, 59].

Органи місцевого управління могли ініціювати накладення й інших податків. Так, постановою №257 голови м. Києва від 15 грудня 1941 р. «Про запровадження в м. Києві та його околицях міських податків та зборів на 1942 р.» встановлювався цілий перелік податкових платежів.

Основним податком став податок із міського нерухомого майна, до якого відносилися житлові будинки, фабрики, заводи, театри, земельні ділянки, складські приміщення, сади та сезонні городи.

Розмір податку встановлювався на рівні 5% від валового прибутку, отриманого від використання нерухомого майна. Податок сплачувався двічі на рік – до 1 травня і 1 серпня 1942 р.

Встановлювався податок на коней, човни, автомобілі, велосипеди, які знаходилися в користування приватних осіб, установ, підприємств та організацій м. Києва. Власники коней мусили платити 200 крб. на рік, з автомобіля та моторного човна – по 30 крб. за кожну кіньську силу, з кожного моторного човна, в якому перевозились люди та вантажі – 200 крб., велосипеда – 20 крб. на рік. Від сплати податку звільнялися власники спортивних човнів.

Податок із власників великої рогатої худоби становив 200 крб. на рік. Податок із власників собак встановлювався на рівні 10 крб. Остаточним терміном сплати податку на собак, цим розпорядженням визначалося 1 березня 1942 р.

Вводився податок на спадщину та подароване майно. Якщо вартість цього майна досягала 3000 крб., спадкоємець або одарована особа мали сплатити 3%, а більше 10000 крб. – 5% [24, арк. 79, 80, 81].

Одноразові податки широко застосувалися як місцевою, так і німецькою владою. При цьому основну роль відігравали повсякденні інтереси і міркування німецького керівництва. Так, у березні 1943 р. на теренах генерального округу «Київ» із метою «впорядкування зруйнованих шляхів» запроваджувався одноразовий шляховий податок. Сплачувати цей податок зобов'язувалися усі чоловіки віком від 14 до 60 років та жінки віком від 15 до 55 років. Сума податку становила 50 крб. на рік з кожної особи.

Від сплати податків звільнялися інваліди I та II груп, які мали відповідні документи і були зареєстровані в

органах соціального піклування. Але члени їх сімей сплачували податок на загальних умовах. Звісно, що від сплати цього податку звільнялися фольксдойче.

Від сплати податку могли бути звільненими також і повні сироти віком від 14 до 17 років, «що мають поганий матеріальний стан, за окремим клопотанням останніх перед головою району». Але до списків платників податку вони вносилися в обов'язковому порядку. Цілком очевидно, що сума податку із цих осіб перекадалася на всю сільську громаду.

Сільські старости одержували форми, за якими вони складали списки платників податків та пільговиків, і надсилали їх до районного керівництва для перевірки та затвердження [25, арк. 3].

Нерідко одноразові податки, які накладалися на місцеве населення, запроваджувалися відразу після військових дій. Так, у Чутівському районі, що на Полтавщині, який в 1943 р. потерпів під час контрнаступу радянських військ, рішенням районної управи вводився одноразовий податок. У постанові районної управи №4 від 5 червня 1943 р. зазначалося, що за його рахунок будуть відремонтовані зруйновані школи, містки, шляхи сполучення. Оподаткуванню підлягало все працездатне населення. Розмір податкового платежу становив 120 крб. [26, арк. 6].

Одноразовий «загальногромадянський національний податок» у вересні 1941 р. був запроваджений на теренах Вінниччини. Податок було введено Вінницькою обласною управою, для «вдбудови зруйнованої Вінницької області та задоволення першочергової культурних, господарських та адміністративних потреб».

Цей податок сплачувався усіма особами чоловічої статі віком від 18 до 60 років, жіночої – від 18 до 55 років. Розмір податку становив 30 крб. Встановлювалися і терміни сплати – не пізніше 20 жовтня 1941 р. На суми, несплачені в зазначені терміни встановлювалася пеня розміром 1% за кожен прострочений день платежу [27, арк. 1].

Розміри податків у різних регіонах України були неоднаковими. Так, мешканці та підприємства розташовані в гебітскомісаріаті «Велика Олександрівка» (Херсонщина) в 1942 р. мали сплачувати податок із громадян, сільськогосподарський податок, податок із підприємств та податок із собак.

Податок із громадян становив 30 крб., як для жінок так і для чоловіків. Граничними віковими межами стягнення податку визначалося 18 і 50 років.

Громадські господарства сплачували сільськогосподарський податок у розмірі 3% від отриманого валового прибутку.

Промисловий податок становив 2% від одержаного валового прибутку. Йому підлягали усі підприємства, кустарні і ремісничі майстерні.

Кожен власник собаки зобов'язувався сплатити 25 крб. та отримати податкову марку [28, арк. 19].

Окупаційною владою були зареєстровані, а згодом оподатковані власники коней. Сплаті цього податку підлягали й особи, які мешкали у містах. Ставка податку встановлювалася на рівні 150 крб. на рік. Особи, які уникали реєстрації і приховували факт наявності у їх індивідуальному господарстві коней підлягали накладенню штрафу розміром 300 крб. За несвоєчасну сплату податку, який вносився одним

платежем встановлювалася пеня у розмірі 0,2% за кожен прострочений день. Від оподаткування звільнялися власники коней віком до 3 років, які не використовувалися для виїздів та іншої господарської роботи [29].

За підрахунками радянського дослідника П. Г. Горднього, загалом, в 1942 р. на Полтавщині на кожен селянський двір податки усіх видів склали 2315 крб., а в 1943 р. – 3112 крб. Податки і збори із населення увесь час зростали. Так, якщо податки на Полтавщині в 1942 р. прийняти за 100%, то в 1943 р. вони склали:

- 1) Прибутковий податок із сільського господарства – 131%;
- 2) Податок на дорожнє будівництво – 204%;
- 3) Страхування будівель – 147%;
- 4) Культзбір – 138%;
- 5) Одноразовий податок – 249%;
- 6) Податок на собак – 63%;
- 7) Податок на кішок – 45%.

Водночас, платежі за основними видами податків в 1943 р. збільшувалися, а от плата за собак та кішок зменшувалася. Це пояснюється тим, що населення не бажаючи сплачувати кошти почало масово забивати тварин. Так, в Зіньківському районі, що на Полтавщині в 1942 р. було обкладено податком 7310 собак. Станом на 1 січня 1943 р. було зареєстровано 2210 собак. Під час перереєстрації у квітні 1943 р. було встановлено наявність усього лише 137 собак. Але, незважаючи на це селян зобов'язали сплатити податок і за вбитих ними домашніх тварин [30, арк. 33, 37].

Отже, основними видами податків в РКУ стали: оборотний податок з продажу товарів; оборотний податок від нетоварних операцій; податок із прибутків підприємств, кооперативних підприємств, колгоспів та населення; поземельний податок; промисловий податок; прибутковий податок із заробітної плати; внесок на соціальне страхування; податок на нерухоме майно; податок із власників коней, великої рогатої худоби, човнів, автомобілів та велосипедів, собак та кішок; податок на спадщину та подароване майно; подушний податок («податок із громадян»).

Розпорядженнями органів місцевого управління РКУ було запроваджено немало одноразових податків. Серед них відомі: одноразовий податок на потреби розвитку сільських громад; шляховий збір; податок на дорожнє будівництво; «загальногромадянський національний податок», податок «на відбудову».

Список використаних джерел

1. Перехрест, О.Г., 2003. 'Системи оподаткування та обов'язкових поставок сільськогосподарської продукції як форми економічного пограбування селянства України за нацистської окупації (1941–1944 рр.)', *Український селянин: Збірник наукових праць*, Черкаси, Вип.7, 320 с.
2. Глушенко, Н., 2004. 'Податкова політика німецької влади на окупованій території Півдня України у 1941–1943 рр.', *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Історичні науки*, Миколаїв, Т.32, Вип.19, 234 с.
3. Гончаренко, О.М., 2011. 'Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.): монографія', К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 600 с.
4. Гончаренко, О., 2011. 'Проблеми функціонування цивільної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: фінансово-правовий аспект (1941–1944 рр.)', *Україна у Другій світовій війні: джерела та інтерпретації (до 65-річчя Великої Перемоги). Матеріали*

міжнародної наукової конференції, Відповідальний редактор: Легасова Л. В., К., 543 с.

5. Орлик, В., Маренець, Л., 2005. 'До питання фінансової політики нацистів в окупованій Україні', *Архів України*, №1–3, 345 с.
6. Потильчак, О., 1997. 'Економічний колабораціонізм в Україні в роки нацистської окупації (1941–1944): причини і прояви', К.: УДПУ ім. М. П. Драгоманова, 29 с.
7. Потильчак, О.В., 1999. 'Новий порядок в окупованій Україні (1941–1944)', *Пам'ять століть*, №1, с.97–104.
8. Потильчак, О.В., 1999. 'Експлуатація трудових ресурсів України гітлерівською Німеччиною у роки окупації: Дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01', К., 205 с.
9. Потильчак, О., 2001. 'До питання про соціальну політику фашистської Німеччини щодо селянства України в роки окупації (1941–1944 рр.)', *Український селянин*, Вип.2, с.125–128.
10. Потильчак, О., 2002. 'Трудова експлуатація українського селянства у роки нацистської окупації (1941–1944 рр.)', *Український селянин. Збірник наукових праць*, Вип.5, с.141–143.
11. 'Державний архів Черкаської області', Ф.Р–2400, Оп.1, Спр.1.
12. 'Центральний державний архів вищих органів влади та управління України' (далі – ЦДАВОУ), Ф.3206, Оп.6, Спр.1.
13. 'Державний архів Житомирської області' (далі – ДАЖО), Ф.Р–1187, Оп.1, Спр.1.
14. 'ДАВО', Ф.Р–1312, Оп.1, Спр.1333.
15. 'Державний архів Полтавської області' (далі – ДАПО), Ф.Р–2561, Оп.1, Спр.20.
16. 'Державний архів Херсонської області' (далі – ДАХО), Ф.Р–1520, Оп.1, Спр.19.
17. 'Голос Полтавщини', 15 січня, 1942.
18. 'ДАПО', Ф.Р–2318, Оп.1, Спр.2.
19. 'Державний архів Київської області' (далі – ДАКО), Ф.Р–2520, Оп.1, Спр.1.
20. 'Державний архів Миколаївської області', Ф.Р–1710, Оп.1, Спр.1.
21. 'ДАПО', Ф.Р–2561, Оп.1, Спр.20.
22. 'ДАХО', Ф.Р–1520, Оп.1, Спр.30.
23. 'ДАЖО', Ф.Р–1233, Оп.1, Спр.45.
24. 'ДАКО', Ф.Р–2412, Оп.2, Спр.2.
25. 'ДАПО', Ф.Р–2575, Оп.1, Спр.5.
26. 'ДАПО', Ф.Р–2341, Оп.1, Спр.5.
27. 'Державний архів Вінницької області', Ф.Р–1311, Оп.1, Спр.274.
28. 'ДАХО', Ф.Р–1520, Оп.1, Спр.8.
29. 'Голос Полтавщини', 9 листопада, 1941.
30. 'ЦДАВОУ', Ф.4620, Оп.3, Спр.240.

References

1. Perehrest, O.G., 2003. 'Systemy opodatkuvannja ta obov'язkovyh postavok sil's'kogospodars'koi produkcii' jak formy ekonomichnogo pograbuвання seljanstva Ukrainy za nacysts'koi okupacii' (1941–1944 rr.) (Taxation and mandatory supplies of agricultural products as a form of economic robbery of the peasantry of Ukraine for the Nazi occupation (1941–1944))', *Ukrain's'kyj seljanyn: Zbirnyk naukovykh prac'*, Cherkasy, Vyr.7, 320 s.
2. Glushenok, N., 2004. 'Podatkova polityka nimec'koi vlady na okupovaniy terytorii' Pivdnja Ukrainy u 1941–1943 rr. (Tax policy of the German authorities in the occupied territory of southern Ukraine in 1941–1943)', *Naukovi prac': Naukovo–metodychnyj zhurnal. Istorychni nauky*, Mykolai'v, T.32, Vyr.19, 234 s.
3. Goncharenko, O.M., 2011. 'Funkcionuvannja okupacijnoi administracii' Rajhskomisariatu «Ukrain'a»: upravlins'ko–rozporjadchi ta organizacijno–pravovi aspekty (1941–1944 rr.): monografija (Functioning of the occupational administration of the Reichskommissariat "Ukraine": administrative and administrative and organizational–legal aspects (1941–1944): monograph)', K.: NPU imeni M. P. Dragomanova, 600 s.
4. Goncharenko, O., 2011. 'Problemy funkcionuvannja cyvil'noi administracii' Rajhskomisariatu «Ukrain'a»: finansovo–pravovyy aspekt (1941–1944 rr.) (Problems of functioning of the civil administration of the Reichskommissariat "Ukraine": the financial and legal aspect (1941–1944))', *Ukrain'a u Drugij svitovij vjini: dzherela ta interpretacii' (do 65–richchja Velykoi' Peremogy). Materialy mizhnarodnoi' naukovoї konferencii', Vidpovidal'nyj redaktor: Legasova L. V., K., 543 s.*
5. Orlyk, V., Marenc', L., 2005. 'Do pytannja fiskal'noi' polityky nacystiv v okupovaniy Ukraini'ni (The question of the fiscal policy of the Nazis in the occupied Ukraine)', *Arhivy Ukrainy*, №1–3, 345 s.

6. Potyl'chak, O., 1997. 'Ekonomichnyj kolaboracionizm v Ukraї'ni v roky nacysts'koi okupacii' (1941–1944): prychny i proyavy (Economic Collaboration in Ukraine during the Nazi Occupation (1941–1944): Causes and Manifestations), K.: UDPU im. M. P. Dragomanova, 29 s.

7. Potyl'chak, O.V., 1999. 'Novyj porjadok v okupovaniy Ukraї'ni (1941–1944) (New Order in Occupied Ukraine (1941–1944))', *Pam'jat stolit'*, №1, s.97–104.

8. Potyl'chak, O.V., 1999. 'Ekspluatacija trudovyh resursiv Ukraї'ny gitlerivs'koju Nimechchynuju u roky okupacii': Dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 (Exploitation of labor resources of Ukraine by Hitler's Germany during the occupation: Dis. ... Candidate in Sciences: 07.00.01)', K., 205 s.

9. Potyl'chak, O., 2001. 'Do pytannja pro social'nu polityku fashysts'koi Nimechchyny shhodo seljanstva Ukraї'ny v roky okupacii' (1941–1944 rr.) (On the social policy of fascist Germany regarding the peasantry of Ukraine during the years of occupation (1941–1944))', *Ukraї'ns'kyj seljanyn*, Vyp.2, s.125–128.

10. Potyl'chak, O., 2002. 'Trudova ekspluatacija ukraї'ns'kogo seljanstva u roky nacysts'koi okupacii' (1941–1944 rr.) (Labor exploitation of the Ukrainian peasantry during the Nazi occupation (1941–1944))', *Ukraї'ns'kyj seljanyn. Zbirnyk naukovykh prac'*, Vyp.5, s.141–143.

11. 'Derzhavnyj arhiv Cherkas'koi oblasti (State Archives of Cherkasy region)', F.R–2400, Op.1, Spr.1.

12. 'Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady ta upravlinnja Ukraї'ny (Central State Archive of the Supreme Governance and Management of Ukraine)' (dali – CDAVOU), F.3206, Op.6, Spr.1.

13. 'Derzhavnyj arhiv Zhytomyrs'koi oblasti (State Archive of Zhytomyr Region)' (dali – DAZhO), F.R–1187, Op.1, Spr.1.

14. 'DAVO', F.R–1312, Op.1, Spr.1333.

15. 'Derzhavnyj arhiv Poltavsk'koi oblasti (State Archives of Poltava Region)' (dali – DAPO), F.R–2561, Op.1, Spr.20.

16. 'Derzhavnyj arhiv Hersons'koi oblasti (State Archive of Kherson Oblast)' (dali – DAHO), F.R–1520, Op.1, Spr.19.

17. 'Golos Poltavshhyny (Voice of Poltava)', 15 sichnja, 1942.

18. 'DAPO', F.R–2318, Op.1, Spr.2.

19. 'Derzhavnyj arhiv Kyi'vs'koi oblasti (State Archive of the Kiev region)' (dali – DAKO), F.R–2520, Op.1, Spr.1.

20. 'Derzhavnyj arhiv Mykolai'vs'koi oblasti (State Archives of Mykolaiv Region)', F.R–1710, Op.1, Spr.1.

21. 'DAPO', F.R–2561, Op.1, Spr.20.

22. 'DAHO', F.R–1520, Op.1, Spr.30.

23. 'DAZhO', F.R–1233, Op.1, Spr.45.

24. 'DAKO', F.R–2412, Op.2, Spr.2.

25. 'DAPO', F.R–2575, Op.1, Spr.5.

26. 'DAPO', F.R–2341, Op.1, Spr.5.

27. 'Derzhavnyj arhiv Vinnyts'koi oblasti (State Archives of Vinnytsia Region)', F.R–1311, Op.1, Spr.274.

28. 'DAHO', F.R–1520, Op.1, Spr.8.

29. 'Golos Poltavshhyny (Voice of Poltava)', 9 lystopada, 1941.

30. 'CDAVOU', F.4620, Op.3, Spr.240.

Kunitsky M. P., Doctor of Historical Sciences, Docent, President of public organization «Information and communication management of intellectual property» (Ukraine Kiev), 2757Mk@gmail.com

Taxes and tax payments on the territory of the Reichskommissariat «Ukraine» in the system of economic exploitation of the local population (1941–1944)

Using a wide group of archival documents and analyzing the special historical literature, the author of the publication establishes the types of taxes and tax payments that were imposed on the local population and production structures in the Reichskommissariat «Ukraine». The reconstruction of taxes and tax payments made it possible to clarify in more detail the purpose and tasks of the occupation policy pursued by the administration of the CGS with respect to the local Ukrainian society. The author of the publication found that the German occupation administration of the CGS had developed a system of taxes and tax payments, which included: a turnover tax from the sale of goods; a revolving tax on non-market transactions; tax on profits of enterprises, cooperative enterprises, collective farms and the population; industrial tax; tax on wages; collection for social insurance; real estate tax; tax on owners of large cattle, boats, cars and bicycles, dogs and cats; tax on the heritage and donated property; per capita tax.

Keywords: taxes, levies, regulations, occupation administration, occupation policy, tax payments, financial departments, local authorities, councils, local population, Reichskommissariat «Ukraine», Gebietskommissariat.

* * *

УДК 791.62:061Дов «1944/1945»

Маслюк О. Г.,

аспірант, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (Україна, Київ), olexandr_12@ukr.net

Відновлення та діяльність Київської кіностудії художніх фільмів в 1944–1945 рр.

Розглядається відновлення роботи Київської кіностудії художніх фільмів в 1944–1945 рр. Проаналізовано всі сфери діяльності кіностудії. У дослідженні звернено особливу увагу на проблеми, з якими зіткнулася кіностудія під час створення художніх фільмів.

Ключові слова: кінематограф, Друга світова війна, Київська кіностудія художніх фільмів, Українська РСР.

Дослідження діяльності Київської кіностудії художніх фільмів після її реєвакації дає можливість розкрити особливості розвитку культурно–мистецьких закладів в період визволення України та в останній період Другої світової війни. Кіностудія знаходилася під безпосереднім управлінням радянської влади, і її продукція відображала ставлення комуністичного режиму до тогочасних подій. Розгляд діяльності кіностудії дає можливість з'ясувати складнощі та проблеми, які постали перед кіномитцями та завдання, які ставила держава перед українською кіностудією в означений період.

Обрана для дослідження тема є актуальною, адже дозволяє визначити місце кіностудії в культурно–мистецькому житті українського народу в період суспільних потрясіннь. Об'єктом дослідження є Київська кіностудія художніх фільмів. Предметом історичного аналізу є відновлення та діяльність Київської студії в 1944–1945 рр. Метою дослідження є аналіз особливостей відновлення та діяльності Київської кіностудії художніх фільмів в окреслений період.

Для розкриття даної проблеми використано архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади України, зокрема, фонду 2 «Кабінет міністрів України» та фонду 4733 «Міністерство кінематографії УРСР» та Центрального державного архіву–музею літератури і мистецтва України (документи фонду 670 «Державне підприємство «Національна кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка»).

Діяльність кіностудії є мало досліджена в науковій літературі. Переважна більшість досліджень мають мистецтвознавчий характер, спрямовані на виявлення недоліків й окресленні якості фільмів. Натомість кіновиробництво, діяльність кіностудії, складнощі, проблеми й шляхи подолання залишалися поза увагою дослідників. Зокрема, це стосується радянської історіографії. Найбільш ґрунтовною працею тих років стала книга Г. В. Журова, в якій автор ґрунтовно аналізує кінофільм «Нескорені» [4]. Голова Комітету в справах кінематографії при РНК СРСР І. Большаков в книзі «Советское киноискусство в годы Великой Отечественной войны» акцентує увагу, що фільми «Нескорені» та «Зигмунд Колосовський» виконували важливе завдання ідеологічного й виховного характеру [1]. Сюжетні перипетії та смислове навантаження тих же кінофільмів аналізувалися в книзі «Історія українського радянського кіно» [5]. Також можна згадати рецензії до кінофільмів, які з'являлися в тогочасних газетах. Наприклад, в газеті «Радянське мистецтво» від